

SỰ HỢP LÝ HÓA CỦA THẾ GIỚI THOÁT KHỎI PHÙ PHÉP

Giáo sư VOLFGANG KUTTNER

Tiến sĩ FRIEDRICH HAUER

LTS: Max Weber là một trong những nhà sáng lập khoa học Xã hội học ở phương Tây. Ông sinh ngày 21-4-1864 ở Erfurt (nay là một thành phố của Cộng hòa dân chủ Đức) và mất ngày 14-6-1920 tại München. Các công trình khoa học cơ bản của ông gồm có như: “Bàn về một số phạm trù của xã hội học so sánh” (1913) và các bản báo cáo về “Khoa học với tư cách là một nghề nghiệp” cũng như “Chính trị với tư cách là một nghề nghiệp” (1917 - 1919).

Ngày 21-4-1989 là ngày kỷ niệm lần thứ 125 ngày sinh của Max Weber. Nhân dịp này một cuộc hội thảo khoa học quốc tế về sự nghiệp của Max Weber được tổ chức ở Erfurt, thành phố quê hương ông. Cùng tham gia cuộc hội thảo này có các nhà khoa học chịu trách nhiệm biên tập xuất bản cuốn sách với những bài viết của Max Weber. Giáo sư, tiến sĩ Wolfgang Kuttner, người phụ trách bộ phận phương pháp luận và lịch sử của khoa học lịch sử, cũng như tiến sĩ Friedrich Hauer, cộng tác viên khoa học, cả hai công tác tại Viện sử trung ương trực thuộc Viện Hàn lâm khoa học của Cộng hòa dân chủ Đức, đã tập trung nghiên cứu sự nghiệp của Max Weber từ đầu những năm 80. Cuốn sách do hai nhà khoa học nói trên biên tập được xuất bản dưới nhan đề “Sự hợp lý hóa và thế giới thoát khỏi phù phép” ở Nhà xuất bản Reclam-Leipzig, bao gồm những bài viết về lịch sử và xã hội học của Max Weber. Với cuốn sách này, lần đầu tiên Max Weber được giới thiệu trong tài liệu thuộc lĩnh vực khoa học xã hội của Cộng hòa dân chủ Đức. Được tuyển vào cuốn sách này là các bài viết thuộc phương pháp luận như “Tính khách quan của nhận thức xã hội học và chính sách xã hội” (1904) và “Những cơ sở phương pháp luận của xã hội học” (1920).

Nhân dịp này, giáo sư Kuttner và tiến sĩ Hauer đã có cuộc trao đổi với A. Gunther và đã trả lời các câu hỏi về sự nghiệp và ảnh hưởng của Max Weber. Tòa soạn xin giới thiệu với bạn đọc. Dưới đây là các câu hỏi và trả lời.

Hỏi: Sự nghiệp của Max Weber thuộc vào những cột mốc đánh dấu các ngành khoa học xã hội tư sản. Sự nghiệp này mang lại những gì có tính thời sự hiện nay trong sự tranh luận với các quan điểm tư sản từ cách nhìn của chúng ta?

Tiến sĩ Hauer: Kể từ khi kết thúc chiến tranh thế giới lần thứ hai, sự tiếp nhận các tác phẩm của Max Weber tăng lên theo kiểu chuyển dịch một sự phục hưng thực sự của Weber - được đánh dấu trong các ngành khoa học xã hội tư sản, Cũng từ lẽ đó, nghiên cứu Weber là một điều kiện cơ bản cho việc phân tích và tranh luận với các quan điểm lịch sử và xã hội tư sản hiện đại. Thêm vào đây những vấn đề mà Weber đưa ra đang được thảo luận ở trong giới mác-xít, trong sự luận chiến về những cơ sở hoạt động khoa học xã hội giữa những người mác-xít và phi mác - xít, hiện nay mang tính thời sự cao. Được nêu ra một cách tổng quát được hết là cặp phạm trù tính khách

quan và tính đảng trong giảng dạy và nghiên cứu, quan hệ giữa cá nhân và xã hội, quan hệ giữa cách mạng và cải cách, những triển vọng của chủ nghĩa tư bản và chủ nghĩa xã hội, vai trò và chức năng của các tôn giáo trong lịch sử và hiện tại. Ngoài ra nhiều tiền đề của Weber đóng vai trò kích lệ đối với các ngành khoa học xã hội mác - xít - lêninist. Sự kích lệ được hiểu theo nghĩa là những vấn đề và triển vọng được đưa vào thảo luận mà cho đến nay được những người mác-xít ít nghiên cứu hay hầu như bỏ qua không quan tâm. Ví dụ như những sự gợi mở có được khi trả lời câu hỏi về chức năng thúc đẩy hay kìm hãm của các chuẩn mực và giá trị trong xử sự thường ngày, cũng như trong thái độ làm việc “tâm lý kinh tế” của con người. một ví dụ khác cùng loại này là vấn đề quan liêu hay chủ nghĩa quan liêu như là một yếu tố cấu thành xã hội hay phương thức xử sự. Và không phải điều cuối cùng công nhận tính thời sự của Weber là những cuộc trao đổi trong những năm gần đây chung quanh sự nghiệp và ảnh hưởng của ông đã trở thành diễn đàn của sự tranh luận và đối thoại giữa những người mác-xít và phi mác-xít.

Hỏi: Những gì đánh dấu sự nghiệp của Weber?

Giáo sư Huttler: Max Weber là một nhà khoa học rất đa dạng. Ông xuất thân từ khoa luật, sau đó trở thành nhà kinh tế quốc gia, nhưng cũng nghiên cứu triết học, lịch sử và lịch sử nghệ thuật, từ năm 1909 ông đặc biệt quan tâm đến xã hội học. Ông là một trong những nhà sáng lập khoa xã hội học tư sản. Weber cũng nghiên cứu các ngành khoa học tự nhiên và tâm lý học. Ngoài ra, vượt xa chân trời của các ngành khoa học tinh thần tư sản thời ấy, ông đã nhận ra những nhiệm vụ mở đường mà trong tiến trình tiếp theo của thế kỷ 20 mới trở nên thời sự. Điều này được thể hiện đặc biệt ở sự quan tâm một cách tích cực, chủ động của ông đối với chủ nghĩa Mác.

Hỏi: Trong mối liên quan với sự khám phá hệ thống tư bản, Weber đã nổi tiếng với luận điểm giáo phái tin lành - chủ nghĩa tư bản. Cái gì là nội dung của luận điểm này?

Giáo sư Kuttler: Weber xem xét sự xuất hiện của chủ nghĩa tư bản từ phương diện: tinh thần của chủ nghĩa tư bản, điều này có nghĩa là tư tưởng kinh tế của nó, đã tự hình thành như thế nào. Ở thiên chức tôn giáo của cải cách tôn giáo, đặc biệt là ở học thuyết Calvin về sự công nhận cái thiện thông qua những kết quả hành nghiệp trần thế (học thuyết định mệnh tôn giáo) ông đã luận thấy một động lực cơ bản bên trong cho việc thực hiện cuộc sống và hoạt động một cách hợp lý, cho “tinh thần của chủ nghĩa tư bản”. Như vậy “sự răn mình thuộc thế giới bên trong” của những người theo phái tin lành làm phát sinh thiên chức hướng nghiệp tư sản sau này. Luận điểm này cho đến nay vẫn được tranh luận.

Hỏi: Ở những công việc nghiên cứu của mình Weber cũng đã luôn luôn xuất phát từ những động cơ hành động của những con người cụ thể trong xã hội. Phương pháp tiếp cận này có giá trị nội tại nào?

Giáo sư Kuttler: Phương pháp này là cái cốt lõi của “xã hội học linh hội” của ông, trong đó xã hội được xem xét từ góc độ hành động của con người. Ở đây ông xuất phát từ khả năng của con người văn minh là hành động một cách hợp lý, điều này có nghĩa là bao quát được mục đích và phương tiện. Một trong những luận điểm cơ bản của ông là: các quan hệ xã hội và các tổ chức chỉ tồn tại như là những mối liên hệ của hành động xã hội. Như vậy, xã hội được phân tích theo tư duy, xử sự và

động cơ hành động của những con người cụ thể. Đương nhiên Weber lập luận lý thuyết này không chỉ dựa vào những yếu tố tâm lý và cũng không tuyệt đối hóa các động lực tinh thần, đặc biệt trước hết ông luôn luôn đưa “sự phụ thuộc kinh tế” của hành động con người và nói chung của tất cả các hiện tượng văn hóa vào sự phân tích xã hội của mình. Quan điểm về “tinh thần của chủ nghĩa tư bản” của ông cũng dựa trên cơ sở này.

Hỏi: Trong quan điểm lịch sử của Weber sự hợp lý hóa trong một vai trò trung tâm. Cần phải được hiểu như thế nào về phương diện này?

Giáo sư Kuttler: Weber đã xuất phát từ việc nền văn hóa tư sản hiện đại được thoát thai từ một quá trình của sự hợp lý hóa vận động đi lên của xã hội, trong đó luân lý giáo phái tin lành tạo ra một sự chuyển đổi về chất. Theo ông cái kết quả cuối cùng là chủ nghĩa tư bản công nghiệp với sự thực hiện hoạt động, hạch toán tư bản một cách hợp lý và với lao động tiền lương tự do. Mỗi khi đã trở thành hệ thống thì chủ nghĩa tư bản cưỡng bức tất cả các cá nhân vào guồng máy của mình một cách không thể tránh khỏi thông qua sự thống trị thị trường. Tinh thần tôn giáo ban đầu biến mất, chủ nghĩa tư bản hiện đại theo phương thức này trở thành “vỏ bọc cứng như thép của sự ngoan ngoãn” - một trong những luận điểm nổi tiếng nhất của Weber. Vỏ bọc này được thiết lập từ trang bị chết của xí nghiệp và bộ máy sống của hệ thống hành chính hợp lý trong nhà nước tư sản - sự quan liêu.

Bằng cách này Weber triết lý về sự tha hóa của con người riêng lẻ trong chủ nghĩa tư bản. Đồng thời ông đưa ra một sự phê phán mang tính tự do tư sản đối với chủ nghĩa tư bản; các công ty độc quyền kén sù, sự điều tiết nhà nước và sự là tập trung của nó được ông coi như là một sự thoái hóa biến chất của chủ nghĩa tư bản hợp lý ban đầu.

Ông muốn đổi mới và cải cách trật tự tư sản bằng cách hướng tới thể chế nghị viện, hệ thống các đảng và dân chủ đại chúng. Từ đó cần phải hiểu lên những nhân cách lãnh tụ lãnh đạo kinh tế và xã hội với tư cách là những nhà kinh doanh hay những nhà chính trị đầy tinh thần trách nhiệm và kiểm tra hoạt động chuyên môn thiết yếu của hệ thống hành chính sự vụ theo tinh thần tự do tư sản.

Hỏi: Weber đã đánh giá chủ nghĩa xã hội như thế nào từ triển vọng này?

Tiến sĩ Hauer: Đối với Weber người đã tự thấy mình là thành viên của giai cấp tư sản ở mức độ đã được khai sáng, thì hệ thống chủ nghĩa tư bản là nguyên đơn vô nhị. Ở đây thể hiện rõ sự hạn chế giai cấp của Weber. Chủ nghĩa xã hội theo Weber là biểu hiện một loại hình mà trong đó các xu hướng quan liêu hóa sẽ phát triển một cách không được khống chế do sự vắng mặt của sự kinh doanh là do và các đảng tư sản. Ông cũng không đặt mình một cách vô vọng trước toàn bộ sự chẩn đoán xã hội đầy u ám của mình. Đối với ông câu hỏi chính là xã hội cần phải được tổ chức như thế nào ở trong “cái vỏ bọc” này để đảm bảo các tự do cá nhân theo tinh thần nhân quyền tư sản của mỗi người. Như vậy, xã hội học của Weber không chỉ phục vụ sự xác định sự khủng hoảng, mà trước hết là sự tìm kiếm những lối thoát, có nghĩa là những con đường của sự thực hiện thống trị tư sản một cách năng động và có năng lực cải cách.

Người dịch: **NGUYỄN TRỌNG CỬ**

Nguồn : Nhật báo Sachsen, Cộng hòa dân chủ Đức.

Số : 103, ngày 3-5-1989.